

**„ОРИЕНТАЛИЗЪМ” И „ЕВРОПИЗЪМ” (ГЛЕДНАТА ТОЧКА КЪМ
БАЛКАНИТЕ В „ИЗТУПЛЕНИЙ ДЕРВИШ ИЛИ ВЪЗТОЧНИЙ ВЪПРОС” НА
Г. С. РАКОВСКИ)**

Миглена Иванова

Институт за фолклор към БАН

Работата разглежда „Изтуплений дервиш или възточний въпрос” – едно малко известно съчинение на Г. С. Раковски, писано през 1858 г. в Одеса (т.е. между „Горски пътник” и бележития му „Показалец...”), но останало в архива му и публикувано едва след Освобождението. Съчинението остава и извън научно обръщение като документ за отношението на бележития българин към тогавашните етнически и верски конфликти на Балканите, независимо от факта, че предлага един оригинален поглед към етническата картина на нашите земи. С това то не само допълва познанията ни за фолклористичните интереси на Раковски чрез вписването на българското в по-широкия балкански компендиум от народи, вери, езици и други групови характеристични особености, а и противопоставя „българската” гледна точка, като „вътрешна” за Балканите, на „чуждата” „европейска” гледна точка. Текстът на „Изтуплений дервиш...” е оброчен от задочната полемика с френския пътешественик и поет романтик Ламартин, посетил нашите места в средата на 19 век, за правото те да бъдат описвани адекватно. Вътре в тази рамка се вписват още две полемично-повествователни рамки, което дава възможност да бъде представена една цяла мозайка от гледни точки към Балканите, а същевременно откроява и гледната точка на автора, „българската” гледна точка, като ценностно доминираща.

Необикновената наситеност с колоритни детайли, сатиричната раздвиженост и строгата ценностна йерархичност на гледните точки превръщат съчинението на Раковски в своеобразен и нетипичен за по-нататъшната ни научна и литературно-художествена текстова продукция наротив, който съдържа в едно цяло белезите на фейлетона, на народопсихологическото описание и на полемичното съчинение. Допълнителни трудности възникват и поради това, че поколения български учени след Освобождението разглеждат откъси от пътеписа на Ламартин, свързани с българските земи като израз на неговото положително отношение към нашия народ, а не, както Раковски схваща Ламартиновото описание: като описващо инфериорността на българите. Поради това текстът „Изтуплений дервиш...” и съдържащата се в него информация, привидно „потъват” във времето, стават формално „нечетими” посредством последвалата ги традиция.

Въпреки това, смятам, че в съчинението на Раковски може да се търси едно от началата на новата ни научна традиция, свързана с описването на българската гледна точка към Балканите. От една страна, тя е „вътрешна”, създаваща текстове за този регион според собствените си идеални схващания за него, т. е. тя е това, което в европеистиката е известно като „ориентализъм” и такава е, например, вътрешно присъщата и йерархически най-високата гледна точка на „българското” в „Изтуплений дервиш...”. От друга страна, тя е свързана с побългаряването на (западно)европейски гледни точки към Балканите – нещо, което в същото съчинение Раковски описва като „европизъм” и бичува безжалостно.

В края на работата този мой прочит на „Изтуплений дервиш...” се илюстрира чрез анализ отново на следосвобожденската научна традиция за разглеждането на свързаните с България откъси от ламартиновия пътепис (вземат се под внимание публикации на Ив. Шишманов, М. Арнаудов, К. Стоянов, Л. Доросиев и др.). А това е научна традиция, в чиито рамки делото на великия пътешественик и поет се визира едновременно като създаващо образ на България („европистка” за българската научна

традиция гледна точка) и като защитаващо изначалната ценност на българското на Балканите („ориенталистка” за българската научна традиция гледна точка). С други думи, ценността на ламартиновите описания се конструира като неотделимо единство на две, наглед противоположни, гледни точки. Макар че тази сложна научна позиция води до различна от тази на Г. С. Раковски оценка за делото на френския романтик, тя също борава с двете изложени още в „Изгуплений дервиш или възточний въпрос” гледни точки – тази на „ориентализма” и тази на „европизма”.